

11/22/63

22 листопада 1963 року — дата вбивства Джона Кеннеді. Пролунали три постріли — і світ змінився назавжди.

Сьогодні. Дізнавшись, що в барі його приятеля розташований портал до 1958 року, звичайний шкільний учитель Джейк Еппінг не може опиратися спокусі почати нове життя у рок-н-рольні часи Елвіса Преслі. Хіба гостю з майбутнього важко познайомитися з відлюдником Лі Гарві Освальдом і завадити йому вбити президента? Та чи варто гратися з минулим? Яким буде світ, де Кеннеді виживе?

СТІВЕН КІНГ

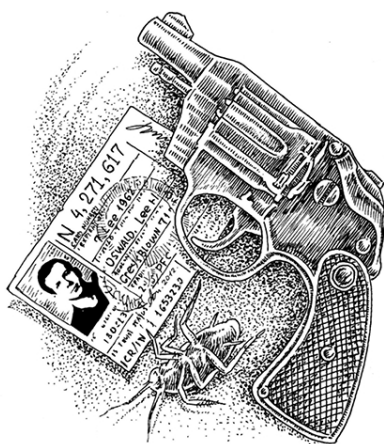
Russians
get
to

11/22/63

JFK SLAIN IN DALLAS
LBJ TAKES OATH

KCD

СТІБЕН КІНГ

**STEPHEN
KING**

11/22/63

A Novel

**С Т І В Е Н
К І Н Г**

11/22/63

Роман

Переклад з англійської та коментарі
Олександра Красюка

ХАРКІВ **КСД**
2022

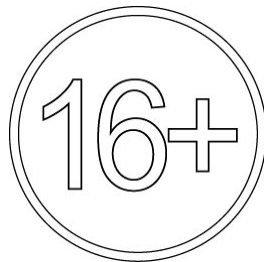
КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2022

ISBN 978-966-14-4158-2 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Висловлюємо щире подяку літературному агентству «Andrew Nurnberg Associates Baltic», Latvia, за допомогу в придбанні права на публікацію цієї книжки

Перекладено за виданням: King S. 11/22/63 : A Novel / Stephen King. — New York : Scribner, 2011.

Обережно! Ненормативна лексика!

Дизайнер обкладинки Владлен Трубчанінов

Художник Олександр Семякін

Кінг С.

К41 11/22/63 : роман / Стівен Кінг ; пер. з англ. О. Красюка. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. — 976 с.

ISBN 978-617-12-8842-3 (дод. наклад)

ISBN 978-1-4516-2728-2 (англ.)

22 листопада 1963 року — дата вбивства Джона Кеннеді. Пролунали три постріли — і світ змінився назавжди.

2011 рік. Дізнавшись, що в барі його приятеля розташований портал до 1958 року, звичайний шкільний учитель Джейк Еппінг наважується почати нове життя в епоху рок-н-ролу, коротких стрижок, телевізорів-комодів і саморобної гаражної рок-музики. Відважний гість із майбутнього спробує знайти відлюдкуватого дивака Лі Гарві Освальда і завадити йому вбити президента. Та чи варто гратися з минулим, яке повсякчас опирається намаганням його змінити?

УДК 821.111(73)

© Stephen King, 2011

© Depositphotos.com / Klanneke; claudiodivizia, обкладинка, 2021

© Commons.wikimedia.org / Victor Hugo King, обкладинка, 2021

© Pxhere.com / unknown, обкладинка, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021, 2022

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад, 2012

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2021

присвячую Зелді агов, сонечко, вітаємо тебе на цьому святі

Це фактично не піддається усвідомленню нашим здоровим глуздом — те, що якийсь нікчемний одинак повалив справжнього велетня посеред процесії його лімузинів, серед легіонів його охорони, серед товпищ, які вітали його. Якщо такий пігмей зруйнував лідера найпотужнішої на землі держави, тоді нас поглинає світ диспропорції, тоді космос, у якому ми живемо, абсурдний.

Норман Мейлер

Коли є кохання, уразки від віспи такі ж гарні, як ямочки на щічках.

Японське прислів'я

Танці — це життя.

Пролог

Я ніколи не належав до тих, кого називають плаксіями.

Моя колишня дружина казала, що мій «неіснуючий емоційний градієнт» був головною причиною того, що вона мене покинула (так, ніби той хлопець, якого вона знайшла собі на зустрічах товариства Анонімних Алкоголіків, не мав до цього ніякого діла). Крісті казала, що вона, либонь, могла б вибачити мені те, що я не плакав на похороні її батька; я знав його лише шість років і не встиг зрозуміти, якою чудовою, жертвовною людиною він був (один з прикладів — кабриолет «Мустанг», подарований їй на честь закінчення середньої школи). Але потім, коли я не плакав на похоронах моїх власних батьків — вони померли лише з різницею у два роки, тато від раку шлунка, а мама від миттєвого інфаркту, коли прогулювалась пляжем у Флориді, — Крісті почала осягати своїм розумом той самий неіснуючий в мене емоційний градієнт. На жаргоні Анонімних Алкоголіків я був «неспроможний відчувати власні почуття».

— Я ніколи не бачила, щоб ти видушив із себе бодай сльозинку, — казала вона тим безбарвним тоном, яким користуються люди, коли оголошують абсолютно остаточний вирок розірваним стосункам. — Навіть коли ти пояснював мені, що я мушу записатися на реабілітацію, бо інакше ти від мене підеш.

Ця розмова відбулася десь тижнів за шість до того, як вона спакувала свої речі, перевезла їх через усе місто і почала жити з містером Томпсоном. «Парубок стрічає свою дівчину в кампусі АА», — це теж звичайна приказка на тих їхніх зустрічах.

Я не плакав, коли дивився, як вона від'їжджає. Я не плакав і потім, коли зайшов у наш маленький будиночок з великим заставним боргом. Дім, у якому не народилося дитини і вже не народиться. Я просто ліг на ліжку, яке відтепер належало мені одному, затулив собі рукою очі й журився.

Без сліз.

Але я не є емоційно незворушним. Крісті щодо цього була неправда. Якось, коли мені було одинадцять років, я повернувся зі школи додому і в дверях мене зустріла мати. Вона сказала, що мого собаку — то був колі на ім'я Таг — збила на смерть машина, а водій навіть не

зупинився. Я не плакав, коли ми його ховали, хоч батько й сказав, що ніхто не вважатиме мене через це слабаком, плакав я тоді, коли мені про це повідомила мати. Почасти тому, що то було моє перше знайомство зі смертю; проте головним чином від того, що саме я ніс відповідальність за пса, щоб він завжди залишався надійно прив'язаним у нас на задньому подвір'ї.

Також я плакав, коли лікар моєї мами зателефонував мені й повідомив про те, що сталося того дня на пляжі. «Мені жаль, але шансів не було ніяких, — сказав він. — Іноді це трапляється зовсім раптово, і лікарі загалом розглядають такі випадки свого роду благословенними».

Крісті тоді не було поруч — їй довелося затриматися в школі того дня, щоб побалакати з іншою матір'ю, у якої виникли питання щодо останнього табеля її сина, — але я таки плакав, авжеж. Я заховався у нашій крихітній пральній кімнатці, дістав з кошика брудне простирадло і плакав у нього. Недовго, але сльози пролилися. Пізніше я міг би розповісти їй про це, але не вбачав у тім сенсу, почасти тому, що вона могла подумати, ніби я напрошуюся на жалість (це не термін з лексикону АА, але, либонь, міг би ним бути), а почасти тому, що я не вважаю умовою, необхідною для успішного шлюбу, здатність видобувати з себе ридання ледь не на замовлення.

Я ніколи не бачив, наскільки тепер можу це пригадати, щоб хоч раз плакав мій тато; у найемоційніші моменти він міг хіба що видати важке зітхання або неохоче трішки покректати — ніякого биття себе в груди чи реготу не дозволяв собі Вільям Еппінг. Він був з породи міцних, мовчазних чоловіків, і моя мати більш-менш була такою ж. Тож моя неспроможність легко заплакати, можливо, має генетичні причини. Але незворушність? Нездатність відчувати власні почуття? Ні, це аж ніяк не про мене.

Окрім того разу, коли я отримав звістку про маму, пригадую лише один інший випадок, коли я плакав дорослим, і трапилося це тоді, коли я читав історію про батька нашого прибиральника. Я сидів сам-один в учительській у Лізбонській середній школі¹, опрацьовуючи стос творів, написаних учнями мого класу з мови й літератури для дорослих. З дальнього кінця коридору до мене долітало гупання баскетбольного м'яча, ревіння ріжка, що сповіщав про тайм-аути,

і крики натовпу, котрі супроводжували битву спортивних титанів: «Лізбонських хортів» проти «Джейських тигрів»².

Хто може знати, коли життя балансує в критичній точці або чому?

Тема, яку я їм призначив, називалася «День, що змінив моє життя». Більшість творів були зворушливими, але жахливими: сентиментальні історії про добру тітоньку, яка взяла до себе жити вагітну неповнолітню дівчину, армійський товариш, котрий продемонстрував, що таке справжня відвага, щаслива зустріч зі знаменитістю («Ризик!»³, ведучим був Алекс Требек, я гадаю, хоча можливо, й Карл Молдан). Якщо є серед вас вчителі, що заробляли собі додаткові три-чотири тисячі доларів на рік, беручись за клас дорослих, котрі навчаються заради отримання атестату про Загальний освітній розвиток (ЗОР)⁴, вам відомо, якою гнітючою працею буває читання подібних творів. Процес оцінювання тут майже ні до чого, або так принаймні було в моєму випадку; я попускав геть усім, бо мені ніколи не траплявся дорослий учень чи учениця, котрі би не намагалися виконати свого завдання зі старанністю або щонайменше висидіти його власним гузном. Кожний, хто в ЛСШ подавав пописаний папір, гарантовано отримував від викладача англійської мови й літератури Джейка Еппінга як мінімум розчерк, а якщо текст ще й було організовано в справжні абзаци, тоді найменша оцінка була чотири з мінусом.

Що робило важкою цю працю — це те, що замість голосу моїм головним засобом викладання стала червона ручка, я списав її практично вщент. Що робило цю працю гнітючою — це розуміння того, що дуже мало з тих правок червоною ручкою мали шанси закріпитися в пам'яті; коли хтось досяг двадцятип'яти- чи тридцятирічного віку, не дізнавшись, як правильно писати слова (*ідеальний*, а не *идіальний*), чи великі літери в назвах (*Білий дім*, а не *білий-дім*), або речення, де є іменник, а *також* дієслово, той, певно, цього так ніколи й не навчиться. А ми все тримаємося свого, уперто обводячи неправильно використане слово у реченнях на кшталт «Мій чоловік висказав мені свій засуд» або закреслюючи слово *донирювати* у реченні «Після того я вже міг легко донирювати до буйка» й міняючи його на *донірнути*.

Саме такою безнадійною, невдячною працею я й займався того вечора, коли неподалік котився до чергового фінального свистка

черговий матч шкільних баскетбольних команд, і так прісно й во віки віків, амінь. Це було невдовзі по тому, як Крісті повернулася з реабілітації, і гадаю, якщо тоді я і мав щось на думці, то хіба надію, що, прийшовши додому, побачу її тверезою (так і трапилося; своєї тверезості вона трималася краще, ніж свого чоловіка). Пам'ятаю, в мене трішки боліла голова і я тер собі скроні, як то робиш, коли намагаєшся запобігти легкому роздратуванню, щоб воно не перетворилося на велике роздрочення. Пам'ятаю, я думав: «Ще три твори, тільки три, і я зможу врешті звідси піти. Зможу вирушити додому, заварю собі велику чашку розчинного какао й занурюся в новий роман Джона Ірвінга, подалі від цих щирих, але незграбно зляпаних текстів, що відгукуються стугонінням у моїй голові».

Не прозвучало ані скрипок, ані попереджувальних дзвіночків, жодного відчуття, що моє скромне життя мусить переіменитися, коли я взяв зі стосу і поклав перед собою твір, написаний прибиральником. Але ж ми ніколи цього не знаємо, хіба не так? Монетка життя обертається мигцем.

Він писав дешевою кульковою ручкою, яка в багатьох місцях поплямувала всі його п'ять сторінок. Почерк мав кривулястий, проте розбірний, і натискав він, схоже, доволі сильно, бо слова його були буквально врізані в аркуші дешевого зошита; якби я заплющив очі і пробігся пучками пальців по тих поритих сторінках, це було б схоже на читання шрифту Брайля. І ще він залишав такий невеличкий завиток, немов кучерик, в кінці кожної малої літери у. Я пам'ятаю це з детальною ясністю.

Я також пам'ятаю, як починався його твір. Я пам'ятаю його слово в слово.

Тоді був не день а було під ніч. Та ніч що змінила моє життя була нічю коли мій батько замордував мою матір і двох моїх братів а мене дуже поранив. Він поранив мою сестру теж і то так сильно шо вона запала у кому. За три роки вона померла а так і не прокинулась. Її ім'я було Еллен і я дуже її любив. Вона любила сбирати квіти і ставити їх у вази.

На половині першої сторінки мені почало щипати очі і я поклав мою вірну червону ручку. Це трапилось, коли я дійшов до того місця, де він заповз під ліжку і кров заливала йому очі (*вона також забігала мені в горло, і смак був жахливий*), от тоді вже я почав плакати — Крісті

могла б пишатися мною. Так я й читав до самого кінця, не роблячи жодної позначки, тільки втираючи собі очі, щоб сльози на крапали на сторінки, які вочевидь коштували йому дуже великих зусиль. Чи думав я, що він відсталіший за решту учнів, що він хіба лиш на пів кроку випереджає тих, кого зазвичай називають «нездатними до освіти»? Але ж, заради Бога, для цього існувала причина, хіба ні? І для його кульгавості також. Це справжнє чудо, що він тоді взагалі залишився живим. А він залишився. Добрий чоловік з постійною посмішкою на обличчі, котрий ніколи не підвищував голосу на дітей. Добрий чоловік, котрий пройшов крізь пекло і вперто трудився — зі смиренною надією, як і більшість з таких — заради отримання атестата про середню освіту. Хай він і залишиться прибиральником всю решту свого життя, просто дядьком у зеленій або коричневій спецівці, котрий чи то штовхає швабру, чи то шпателем, який він завжди тримає у задній кишені, відчищає від підлоги жуйку. Можливо, за інших обставин він міг би стати кимсь іншим, але однієї ночі монетка його життя обернулася мигцем і тепер він просто одягнений у «Кархарт»⁵ прибиральник, котрого діти через те, як він ходить, дражнять Гаррі-Шкряком.

Отже, я плакав. То були справжні сльози, ті, що походять з самих глибин ества. З протилежного кінця коридору я почув, як Лізбонський духовий оркестр розпочав грати переможну пісню — отже, рідна команда виграла, ну то й добре. Либонь, трохи пізніше Гаррі з парою його колег почнуть розбирати трибуни й замітати понакидане під ними сміття.

Згори на його творі я розгонисто поставив велику червону 5. Дивився на неї секунду чи дві, а тоді додав ще й великий червоний +. Тому що твір був хорошим, а ще тому, що його біль викликав емоційний відгук у мені, його читачеві. А хіба не саме цього мусить досягати написане на 5 з плюсом? Викликати якусь реакцію?

Щодо мене, то я волів би, аби колишня Крісті Еппінг мала рацію. Я волів би бути емоційно незворушним, кінець кінцем. Бо все, що сталося потім — всі ті жахливі речі, — вплигло з тих моїх сліз.

¹ Стівен Кінг сам є випускником середньої школи у самоврядному поселенні Lisbon-Falls, яке є частиною заснованого 1799 року міста Lisbon.

² Jay — засноване 1795 року місто на південному заході штату Мейн.

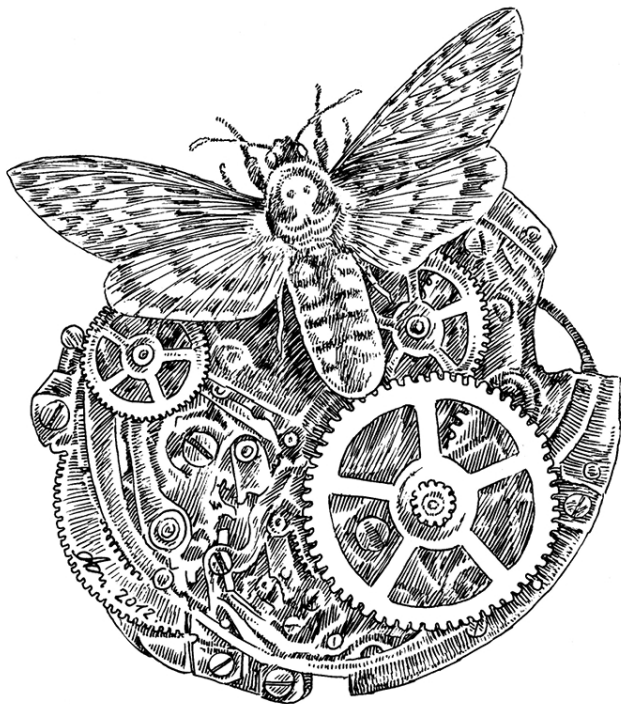
³ Jeopardy — започаткована у 1964 році на каналі Ен-Бі-Сі телевікторина, за форматом якої тепер робляться передачі в багатьох країнах; Alex Trebek веде це телешоу з 1984 р.; Karl

Malden — американський актор сербського походження (справжнє ім'я Джордже Младен), який знявся у понад 70 кінофільмах і телесеріалах, але не мав стосунку до вікторини «Ризик».

- 4 General Educational Development (GED) — запроваджена 1942 року система навчання новобранців, котрі, успішно здавши тести, отримували атестат про відповідність знань середній освіті в США й Канаді; знову система ЗОР, тепер для будь-яких дорослих, була впроваджена у 1988 році.
- 5 «Carhartt» — заснована 1889 року Гамільтоном Кархартом сімейна компанія, відома різноманітним тривким спецодягом; у 1990-х робочий одяг компанії став особливо популярним серед представників гіп-гоп культури.

Частина I. Вододільний момент

Розділ 1

1

Гаррі Даннінг випустився блискуче. На його запрошення я прийшов на скромну церемонію в актовому залі ЛСШ. Він дійсно не мав більше нікого іншого, тому я радо відгукнувся.

Після благословення (проказаного отцем Бенді, котрий рідко пропускав бодай якісь урочистості в ЛСШ) я протовпився крізь рій друзів і родичів туди, де в урочистій чорній мантиї, тримаючи в одній руці свій атестат, а в другій орендовану академічну шапочку, самотньо стояв Гаррі. Я взяв її в нього, щоб мати змогу потиснути йому руку. Він усміхався, демонструючи щелепи з кількома покривленими зубами й багатьма прогалинами. Але попри все, усміхався він сонячною, заразливою усмішкою.

— Дякую, що прийшли, містере Еппінг. Дуже вам вдячний.

— Нема за що, я з радістю. І звіть мене краще Джейком. Це такий невеличкий бонус, який я дарую тим учням, котрі за віком могли би бути моїми батьками.

Він якусь хвилину залишався збентеженим, а потім розсміявся.

— Гадаю, я саме такий, авжеж, чому ні? Восподи!

Я теж розсміявся. Багато людей навкруг нас сміялися. І сльози були, як же без цього. Те, що важко мені, іншим людям дається легко.

— А та п'ятірка з плюсом! Восподи! Я ніколи, я за все моє життя не отримував п'ятірки з плюсом! І ніколи на таке навіть не очікував!

— Ви заслужили її, Гаррі. А що ви найперше збираєтеся зробити вже як випускник середньої школи?

Його усмішка на якусь секунду пригасла — то була перспектива, якої він ще не розглядав.

— Гадаю, я повернуся додому. У мене маленький будиночок, я його орендую, на Годдард-стріт⁶, знаєте? — Він підняв угору свій атестат, обережно тримаючи його в пальцях так, ніби боявся стерти на ньому чорнило. — Я візьму його в рамку і повішаю на стіну. А потім, гадаю,

я наллю собі склянку вина, сяду на диван і просто втішатимуся ним, допоки на прийде час лягати спати.

— Це вже схоже на план, — сказав я. — А ви не бажаєте спершу разом зі мною з'їсти біфштекс із смаженою картоплею? Ми могли б сходити до Ела.

Я очікував побачити, що він на це скривиться, та авжеж, я судив його за своїми колегами. Не кажучи вже про більшість наших учнів; вони уникали закладу Ела, немов чуми, вчащаючи здебільшого або до «Королеви молочарні» через дорогу від школи, або до «Хай-Хету» на шосе 196, поблизу того місця, де колись стояв старий Лізбонський драйв-ін⁷.

— Це було б чудово, містере Еппінг. Дякую!

— Мене звуть Джейком, пам'ятаєте?

— Авжеж, Джейку.

Отже, я повів Гаррі до Ела, куди з усього нашого факультету тільки я єдиний і вчащав, і, хоча того літа Ел тримав офіціантку, нас він обслуговував особисто. Як зазвичай, з жевріючою в куточку губ сигаретою (нелегальною в публічному закладі, але це ніколи не зупиняло Ела) і з того ж боку обличчя примруженим проти диму оком. Побачивши складену мантію випускника і здогадавшись, що в нас за okazія, він наполягав на анулюванні рахунку (та що то за рахунок; наїдки в Ела завжди були винятково дешевими, що породжувало плітки про долю деяких бродячих тварин у тамтешньому докїллі). Він також сфотографував нас і пізніше повісив знімок на так звану Стїну мїських знаменитостей. Серед інших «знаменитостей» там висїли покійний Альберт Дантон, засновник «Ювелїрної крамниці Дантона»; Ерл Гїггїнс, колишній директор ЛСШ; Джон Крафтс, засновник «Автосалону Джона Крафтса»; ну й, звїсно ж, отець Бендї, настоятель храму Святого Кирила. (Отець висїв у парї з папою Іваном ХХІІІ⁸ — останній не мїсцевий, але глибоко шанований Елом Темплтоном, котрий називав себе «добрим кат'ликом».) На знімку, який Ел зробив того дня, Гаррі Даннїнг широко усміхався. Я стояв поруч з ним, ми разом тримали його атестат. Краватка в Гаррі висїла трїшки криво. Я пам'ятаю, бо це нагадало менї про ті завитки, що він їх робив наприкінці своїх лїтер у. Я все пам'ятаю. Я все пам'ятаю дуже добре.

Через два роки, в останній день навчального року, я сидів у тій самій учительській і продирався очима крізь купу фінальних есеїв відмінників мого семінару з американської поезії. Самі діти вже пішли, відпущені на чергові літні канікули, і я невдовзі збирався також зробити те саме. Але наразі мене цілком влаштовувало перебування там, де я сидів, насолоджуючись незвичайною тишею. Думалося, що перед тим, як піти, я, можливо, навіть почищу харчову шафку. *Хтось* же мусить це зробити, думав я.

Раніше того ж дня до мене підскутильгав Гаррі Даннінг, це було зразу ж після класної години (яка виявилася доволі галасливою, як і всі заняття й лекції в останній день навчань), і простягнув мені руку.

— Я просто хочу подякувати вам за все, — мовив він.

Я усміхнувся:

— Ви вже якось робили це, я пам'ятаю.

— Йо, але це мій останній день. Я звільняюся. Тож я й хотів вам про це сказати і ще раз подякувати.

Я саме потискав руку Гаррі, коли повз нас пробіг якийсь хлопець — не старший за десятикласника, судячи зі свіжого врожаю прищів на його обличчі й пафосно-кумедного кущика під нижньою губою, що намагався виглядати борідкою, — мурмотнувши:

— Кульгає Гаррі-Шкрят по ой-вей-ню.

Я хотів було вхопити школяра, маючи намір примусити його вибачитися, але Гаррі мене зупинив. Його усмішка залишалася безжурною, легкою.

— Не варто перейматися. Я до цього звик. Це ж усього лиш діти.

— Так воно й є, — сказав я, — але наша робота їх навчати.

— Я знаю, що ви добре з цим управляєтеся. Але це не моя робота — бути чиймсь, яко-то-воно-у-вас-зветься, навчальним посібником. Особливо сьогодні. Я сподіваюся, ви дбатимете за себе, містере Еппінг.

За віком він міг би бути мені батьком, але звернутися до мене на ім'я *Джейк* вочевидь було йому не до снаги.

— І ви також, Гаррі.

— Я ніколи не забуду ту п'ятірку з плюсом, я її теж взяв у рамку.

Повісив прямо поряд з моїм атестатом.

— Приємно чути.

Чудово. Таки дійсно це було чудово. Нехай його твір належав до примітивного мистецтва, але він був геть-чисто весь, до останньої

ниточки таким же правдивим і потужним, як будь-яка з картин Бабусі Мозес⁹. Беззаперечно кращим за те, що я зараз читав. Граматика в творах відмінників здебільшого була правильною і застосування слів коректним (хоча мої обережні, спрямовані на коледж не-авантюристи мали дратівну тенденцію використовувати пасивний стан), але їхня писанина залишалася мертвотно-блідюю. Нудною. Мої відмінники були одинадцятикласниками — бо учнями випускного класу нагородив себе Мак Стедмен, очільник нашого факультету, — проте писали вони наче малі старенькі джентльмени й малі старенькі леді, геть усі з підібганими губками, типу: *Ой, бережися, Мілдред, дивись, не послизнився на тій ковзанці*. Попри свої граматичні ляпсуси і морочливий почерк, Гаррі Даннінг писав, як герой. В одному творі принаймні.

Так я собі міркував про різницю між агресивним і погідливим стилями письма, коли на стіні прокашлявся інтерком:

— Чи є містер Еппінг в учительській західного крила? Ви часом не там, Джейку?

Я підвівся, натиснув кнопку і відповів:

— Ще тут, Глоріє. Каюся. Чим можу допомогти?

— Вам телефонують. Здається, чоловік на ім'я Ел Темплтон. Я можу перемкнути його до вас, якщо бажаєте. Або сказати йому, що ви вже пішли.

Ел Темплтон, власник і управитель тієї харчевні, куди весь учительський склад ЛСШ, окрім вашого покійного слуги, відмовлявся ходити. Навіть шанований завідувач мого факультету — котрий намагався балакати на манер якогось декана із Кембриджу і вже наближався до пенсійного віку, — так навіть той називав тамтешню фірмову страву не «Знаменитим фетбургером Ела», а «Знаменитим кицьбургером Ела»¹⁰.

«Воно-то зрозуміло, що це не справжній кіт, — говорили люди, — або й зовсім не кіт, але яловичиною воно бути не може за якихось долар дев'ятнадцять центів».

— Джейку, ви там не заснули на мій клопіт?

— Ба ні, аж ніяк, — дивуючись, чому це Елу надумалося телефонувати мені до школи. Навіщо він взагалі мені телефонує, врешті-решт? Стосунки в нас з ним були суто кухар-клієнт. Я цінував

його їжу, а він мою до неї прихильність. — Давайте, перемикайте його сюди.

— А чого ви, до речі, все ще там?

— Займаюся самобичуванням.

— Ооо! — проспівала Глорія, і я уявив собі, як затріпотіли її довгі вії. — Мені так подобається, коли ви говорите щось брутальне. Зачекайте, зараз задзеленчить дзвоник.

Вона відімкнулася. Задзвонив телефонний апарат внутрішньої лінії, і я підняв слухавку.

— Джейку? Це ти, друже?

Спершу я подумав, що Глорія, мабуть, неправильно дочула ім'я. Цей голос не міг належати Елові. Навіть найважча в світі застуда не змогла би призвести до такої захриплості.

— Хто це?

— Ел Темплтон, а чи вона тобі не сказала? Боже, та музика, поки очікуєш з'єднання, то таке лайно. Що трапилося з Конні Френсіс¹¹?

Він так голосно зайшовся хрипким кашлем, що я змушений був трохи відставити подалі слухавку.

— Голос у тебе ніби грипозний.

Він розсміявся, не перестаючи при цім кашляти. Комбінація була доволі жахливою.

— Дещо є, авжеж.

— Мабуть, тебе швидко накрило.

Я був у нього лише вчора, раненько повечеряв. Здоровенний біфштекс зі смаженою картоплею та молочний шейк з полуницями. Я вважаю, що для чоловіка, котрий живе самотньо, важливо харчуватися всіма профілюючими групами продуктів.

— Можна сказати й так. А можна сказати, це забрало якийсь час. Як не скажи, все правильно.

Я не знав, що на це відповісти. Ми часто балакали з Елом за останніх сім-вісім років, протягом яких я ходив до його харчевні, і він бував дивним — наприклад, уперто називав «Патріотів Нової Англії» «Бостонськими патріотами»¹² або говорив про Теда Вільямса¹³ як про «другана», котрого він особисто знав, — але ніколи в мене не траплялося з ним розмови, дивнішої за цю.

— Джейку, мені треба з тобою побачитися. Це важливо.

— Чи можу я спитати...

— Я готовий до того, що в тебе виникне багато питань, і я на них відповім, але не по телефону.

Я мав сумніви, що аж так багато відповідей він зможе мені надати, перш ніж у нього зовсім пропаде голос, але пообіцяв, що прийду за годину, а то й раніше.

— Дякую. Якщо зможеш, постарайся раніше. Час тепер, як то кажуть, є суттєво важливим.

І він відімкнувся, просто отак раптово, навіть не попрощавшись.

Я опрацював ще пару творів моїх відмінників, у стосі їх залишалося тільки чотири, але читати далі було марною справою. В мене пропав драйв. Тож я згріб залишки зі столу собі у портфель і пішов. Мені майнула думка, чи не піднятися нагору до офісу, щоб побажати Глорії гарного літа, але я її відкинув. Вона залишатиметься тут ще цілий тиждень, закриватиме документацію по черговому навчальному року, а я збирався прийти сюди знову в понеділок, щоб почистити буфетну шафку, — таку сам собі дав обіцянку. Бо інакше вчителі, котрі використовуватимуть учительський кабінет у західному крилі під час літніх сесій, знайдуть її повною тарганів.

Якби я знав, що приготувало для мене майбутнє, я обов'язково б піднявся нагору, щоб побачитися з нею. Можливо, навіть зважився б на поцілунок, той флірт, що витав між нами останні пару місяців, схилив до цього. Та, звісно ж, нічого тоді я не знав. Монетка життя обертається мигцем.

З

Харчевня Ела містилася в срібному трейлері¹⁴, що стояв на задвірках Мейн-стріт, у тіні старої фабрики Ворумбо¹⁵. Подібні будівлі можуть мати вбогий вигляд, але Ел замаскував бетонні блоки, на яких стояв його заклад, гарними квітниками. Там навіть був невеличкий акуратний моріжок, що його Ел особисто підстригав старомодною косаркою штовхального типу. Косарка була доглянутою так само дбайливо, як і його квіти, як і той моріжок; ані цятки іржі на її стрекотливих, пофарбованих у яскравий колір лезах. Наче її придбали у місцевого дилера «Вестерн авто»¹⁶ всього лиш тиждень тому... тобто якби у Лізбон-Фолзі все ще існувала крамниця «Вестерн авто».

Була така колись, але десь на зламі століть полягла жертвою гіпермаркетів.

Я підійшов мощеним хідником до ґанку, але там затримався, спохмурнів. Зникла вивіска «ЛАСКАВО ПРОСИМО ДО ХАРЧЕВНІ ЕЛА, ДОМІВКИ ФЕТБУРГЕРА!». Її місце зайняв прямокутник картону з написом «ЗАКРИТО Й НЕ ВІДКРИЄТЬСЯ ЧЕРЕЗ ХВОРОБУ. ДЯКУЄМО ЗА РОКИ ОБОПІЛЬНОГО БІЗНЕСУ І БЛАГОСЛОВИ ВАС ГОСПОДЬ».

Я поки що не ввійшов до туману ірреальності, який невдовзі мене проковтне, але перші його паростки вже оповивали мене і я їх відчував. То не якась там літня застуда спричинилася до надірваності, яку я почув у голосі Ела, не просто хрипкий кашель. І не грип. Судячи з оголошення, в нього щось серйозніше. Але якого ж це роду серйозне захворювання могло опанувати ним за якихось двадцять чотири години? Ба навіть менше. Зараз пів на третю. Учора ввечері я пішов звідси о п'ятій сорок п'ять, з Елом було все гаразд. Хіба що він здавався трохи збудженим. Я згадав, що спитав у нього, чи не забагато він випив своєї власної кави, і він відповів «ні», він просто думає про те, як вирушить у подорож. Чи часто люди, котрі захворюють — захворюють достатньо серйозно, щоб закрити бізнес, який вели самотужки впродовж двадцяти років — балакають про те, що збираються їхати кудись подорожувати? Можливо, декотрі, але навряд щоб таких було багато.

Двері прочинилися, коли я все ще тягнувся рукою до клямки, і в одвірку харчевні постав Ел, він дивився на мене без посмішки. Я теж дивився на нього, відчуваючи, як той туман ірреальності густішає навкруг мене. День був теплим, але туман — холодним. У тумані я все ще міг розвернутися й вийти з нього, повернутись назад у світло червненого сонця, і частина моєї душі так і бажала зробити. А втім, здебільш я застиг від здивування й тривоги. А ще від жаху, мушу також і це визнати. Бо серйозна хвороба нас *серйозно* жахає, саме так, а Ел був серйозно хворий. Я побачив це з першого погляду. Скидалося навіть на те, що він *смертельно* хворий.

Справа була не просто в тому, що його зазвичай рум'яні щоки запали й посірішали. Справа була не в його засльозених синіх очах, котрі тепер здавалися вицвілими й короткозоро мружилися. І не в його волоссі, до того майже цілком чорному, а тепер майже цілком

сивому — врешті-решт, раніше він міг користатися одним з тих марнославних засобів, а тепер, під впливом обставин, вирішив його змити і виглядає природно.

Найбільш неймовірним було те, що за двадцять чотири години відтоді, як я його бачив, Ел Темплтон на вигляд схуд щонайменше на тридцять фунтів. А може, навіть на сорок, що становило десь чверть ваги всього його тіла до того. Ніхто не втрачає тридцять або сорок фунтів протягом неповної доби, *ніхто*. І тут-то, я гадаю, туман ірреальності й заковтнув мене цілком.

Ел усміхнувся, і я побачив, що разом з вагою він втратив і зуби. Ясна в нього були блідими, нездоровими.

— Як тобі мій новий вигляд, Джейку?

Він закашлявся, важкі звуки чередою пішли зсередини його нутра.

У мене й щелепа відпала. З відкритого рота не видобулося ані слова. Думка про втечу знову вигулькнула в якомусь боязкому, гидливому завулку мого мозку, проте навіть якби той завулок мав наді мною владу, я не міг цього зробити. Мене скувало на місці.

Ел упорався з кашлем і вийняв з задньої кишені хустинку. Спершу витер собі рот, а потім долоню. Перш ніж він устиг заховати хустинку, я помітив, що вона закаляна червоним.

— Заходь, — запросив він. — Маю багато про що розповісти, а ти єдиний, я гадаю, хто здатен вислухати. Слухатимеш?

— Еле, — промовив я. Голос мій прозвучав низько, безсило, я сам себе ледве дочув. — Що трапилося з тобою?

— *Ти мене вислухаєш?*

— Звичайно.

— У тебе виникнуть питання, і я відповім на всі, що зможу, але намагайся звести їх до мінімуму. Голосу в мене майже не залишилося. Чорт, в мене *сили* майже не лишилося. Давай, заходь досередини.

Я увійшов. У харчевні було темно, прохолодно і порожньо. Шинквас стояв відполірований, без жодної крихти; відблискували хромом високі стільці; сяяв ідеально начищений кавовий апарат; гасло «ЯКЩО ВАМ НЕ ПОДОБАЄТЬСЯ НАШЕ МІСТО, ПОШУКАЙТЕ СОБІ РОЗКЛАД РУХУ» висіло на звичному місці, біля каси «Сведа»¹⁷. Єдине, чого не вистачало, це відвідувачів.

Ба, ще й господаря-кухаря, звісно. Ела Темплтона замінив літній хворий привид. Коли він обернув ручку дверної засувки, замикаючи

нас всередині, клацнуло дуже голосно.

4

— Рак легенів, — мовив він, ніби між іншим, після того як провів мене до стола в дальнім кутку харчевні. Він поплескав себе по кишені сорочки, і я побачив, що там порожньо. Одвічно присутня в тій кишені пачка «Кемела» без фільтра зникла. — Нема дива, я розпочав, коли мені було одинадцять, і палив до того самого дня, як отримав цей діагноз. Більше, чорт забирай, п'ятдесяти років. Три пачки на день, допоки у сімдесятих ціни не полізли вгору. Тоді я зважився на жертву і зменшив до двох пачок на день. — Він хрипко реготнув.

Я хотів було сказати йому, що його арифметика неправильна, бо я знаю його справжній вік. Коли я одного дня наприкінці зими зайшов сюди і спитав, чому він порасться біля гриля у дитячому ковпаку з написом «Щасливих уродин», він відповів: «Бо сьогодні мені виповнилося п'ятдесят сім, друже. Отже, я тепер цілком легальний Гайнц»¹⁸. Але він просив мене не ставити запитань, окрім найнеобхідніших, тож я припустив, що ця умова поширюється й на те, щоб не лізти до нього з уточненнями.

— Якби я був тобою — а я хотів би цього, хоча ніколи не бажав би, щоб на тебе перейшов мій отакий стан, — я би подумав: «Щось тут є слизьке, ніхто протягом доби не може раптом захворіти на за давнений рак». Ти ж так думаєш, правильно?

Я кивнув. Думалося мені саме так.

— Відповідь достатньо проста. Це трапилось не за одну ніч. Я почав вихаркувати собі мозок приблизно місяців сім тому, ще у травні.

Це було новиною для мене; якщо він дійсно кашляв, то це траплялося тоді, коли мене не було поруч. І більше того, він знову плутається в арифметиці.

— Еле, агов? Зараз червень. Сім місяців тому був грудень.

Він махнув на мене рукою — пальці стоншені, перстень Корпусу морської піхоти, котрий раніше щільно сидів на одному з них, тепер теліпався, так ніби казав: «Попустися, не звертай поки що на це уваги».

— Спершу я гадав, що це в мене просто важка застуда. Але температури не було і кашель, замість того щоб минутися, тільки гіршав. Потім я почав худнути. Ну, я ж не дурень, друже, я завжди

пам'ятав, що карти можуть лягти так, що мені випаде хвороба на велику літеру Р... хоча і мій батько, і мати, авжеж, обоє смалили, збіса, наче ті димарі, а пережили за вісімдесят. Гадаю, ми завжди знайдемо виправдання, аби лиш триматися наших поганих звичок, хіба ні?

У нього знову почався кашель, і він дістав хустинку. Коли бухикання стишилося, він продовжив:

— Я не мушу відволікатися на побічні теми, хоча робив це все моє життя і перестати важко. Фактично, важче, аніж розпрощатися з сигаретами. Наступного разу, коли я почну відхилятися від курсу, просто чикни пальцем собі поперек горла, добре?

— Гаразд, — відповів я, погоджуючись.

На ту мить я вже второпав, що все це мені сниться. Якщо так, то сновидіння було надзвичайно реалістичним, аж до тіней, що їх розкидав по всьому закладу працюючий під стелею вентилятор, вони маршували по скатерках із написом «НАШЕ НАЙЦІННІШЕ НАДБАННЯ — ВИ!».

— Коротше кажучи, я пішов до лікаря і зробив рентген, а там і вони, величезні, як чорти мене забирай. Дві пухлини. Поширений некроз. Неоперабельний.

«Рентген, — подумав я, — хіба його все ще використовують для діагностування раку?»

— Якийсь час я протримався, але кінець кінцем був змушений повернутися.

— Звідки? З Льюїстона¹⁹? З Центральної клінічної лікарні штату?

— Зі своєї подорожі. — Його очі чіпко вдивлялися в мене з тих темних западин, де вони тепер ховалися. — Хоча то була не відпустка.

— Еле, для мене все це відгонить абсурдом. Вчора ти був тут, і був ти у повному порядку.

— Подивися зблизька уважно на моє обличчя. Почни з волосся, а далі нижче. Намагайся ігнорувати те, що мені наробив рак — він диявольськи псує людський вигляд, щодо цього не сумнівайся, — а потім скажи мені, чи той самий я чоловік, котрого ти бачив учора.

— Ну ти, вочевидь, змив фарбу з...

— Ніколи його не фарбував. Не буду звертати твою увагу на зуби, які я втратив, поки був відсутній... далеко. Знаю, ти сам це помітив. Гадаєш, це рентгенівське опромінювання наробило? Чи стронцій-90

в молоці? Я взагалі ніколи не п'ю молока, хіба що в кінці дня бризну трохи собі в останню чашку кави.

— Стронцій який?

— Не переймайся. Звернися до жіночого елемента в своїй душі.

Подивися на мене, як жінки дивляться на інших жінок, коли оцінюють їхній вік.

Я спробував зробити так, як він сказав, і, хоча те, що я угледів, ніколи б не змогло стати доказом у судовому процесі, мене воно переконало. Павутиння зморщок розбігалось з кутиків його очей — ті делікатні, плосні брижі, які можна бачити в людей, котрим уже не потрібно раз у раз демонструвати свої дисконтні картки літньої особи, коли вони зазирають до каси кінотеатру. Рівчачки, яких там не було ще вчора ввечері, тепер синусоїдами борознили лоб Ела. Ще дві зморшки — набагато глибші — взяли в дужки його рот. Підборіддя він тепер мав гостріше, а шкіра в нього на горлі обвисла. Гостре підборіддя й відвислу шкіру могло пояснити катастрофічне схуднення Ела, але ті зморшки... і якщо він не збрехав щодо свого волосся...

Він мовчки усміхався. То була похмура усмішка, проте не без гумору. Від чого здавалася ще гіршою.

— Пам'ятаєш мій день народження в цьому березні? «Не переймайся, Еле, — ти тоді казав, — якщо цей ідіотський ковпак спалахне, коли ти нахилишся над грилем, я вхоплю вогнегасник і врятую тебе». Ти це пам'ятаєш?

Я пам'ятав.

— Ти ще сказав, що ти тепер легальний Гайнц.

— Саме так. А тепер мені шістдесят два. Я знаю, через рак я маю ще старший вигляд, але це... й ось це... — він торкнувся свого лоба й кутиків очей. — Це справжні вікові відмітини. Знаки пошани свого роду.

— Еле... можна мені склянку води?

— Звичайно. Шок, чи не так? — він поглянув на мене спочутливо. — Ти думаєш: «Або я збожеволів, або він, або ми разом з ним удвох». Я розумію. Надивився.

Він важко підвівся й вирушив від столу, встромивши праву руку собі під ліву пахву, ніби таким чином намагався утримати себе вкупі. Далі він повів мене за шинквас. Отоді я усвідомив ще одну нереальну деталь у його вигляді: окрім тих випадків, коли ми з ним сиділи на

одній лаві у церкві Св. Кирила (це траплялося рідко; хоч мене й виховували у вірі, не такий я вже вірний кат'лик) або стрічались на вулиці, я ніколи не бачив Ела без його кухарського фартуха.

Він дістав із полиці сяючу склянку і наточив мені води з сяючого крана. Я подякував і відвернувся, аби йти назад до столу, але він поплескав мене по плечі. Краще б він цього не робив. Відчуття було таке, немов зупиняючи одного з трьох, мене поплескав Колріджів Старий Моряк²⁰.

— Перш ніж ми знову сядемо, я хочу, щоб ти дещо побачив. Так буде швидше. Тільки «побачити» тут зовсім не те слово. Гадаю, «пережити» набагато ближче. Допивай, друже.

Я випив уже пів склянки. Вода була прохолодною і смачною, але я не міг відірвати очей від Ела. Боязкий куточок у моїй душі гадав, чи не заманюють мене у якусь пастку, немов першу мимовільну жертву в тих фільмах про розперезаних маніяків, у назвах яких, здається, завжди є цифри. Але Ел просто стояв, поклавши одну руку на шинквас. Рука була вкрита зморшками, з великими щиколотками. Не схожа на руку п'ятдесятирічного чоловіка, навіть хворого на рак, а ще...

— Це радіація наробила? — раптом спитав я.

— Наробила що?

— У тебе *засмага*. Не кажучи вже про ті темні плями на тильних боках долонь. Їх можна отримати або через радіацію, або від сильного сонця.

— Ну, оскільки радіаційного лікування я не отримував, то це від сонця. Я мав його доволі багато впродовж останніх чотирьох років.

Наскільки мені було відомо, останні чотири роки Ел провів, здебільшого перевертаючи біфштекси та сколочуючи молочні коктейлі під флуоресцентними лампами, але я промовчав. Просто допив решту води. Ставлячи склянку на покритий пластиком шинквас, я помітив, що в мене трішки тремтить рука.

— Гаразд, що там таке, що ти хотів би, аби я побачив? Чи *пережив*?

— Ходімо сюди.

Він повів мене довгим вузьким кухонним приміщенням повз подвійний гриль, фритюрницю, раковину, холодильник «ФростКінг» та морозильну камеру заввишки по пояс. Він зупинився перед мовчазною посудомийною машиною і показав рукою на двері в кінці

кухні. Ті були низенькими; проходячи крізь них, Елу довелося нахилити голову, а він був усього футів п'ять і сім дюймів на зріст чи десь так²¹. У мене шість і чотири — дехто з дітей прозвав мене Гелікоптер Еппінг.

— Це тут, — промовив він. — За цими дверима.

— Хіба там не твоя комора?

Абсолютно риторичне запитання; я бачив, як він роками виносив звідти ящики консервів, мішки з картоплею і упаковки сухих харчів, тож сам збіса добре знав, що там.

Ел, здавалося, не чув.

— Ти не знав, що спершу я відкрив цю забігайлівку в Оберні²²?

— Ні.

Він кивнув, і цього вже вистачило, щоб викликати в нього новий напад кашлю. Він придушив його беззмінною, вже забрудненою хустинкою. Коли врешті остання серія бухикань пішла на спад, він кинув ту хустину до ближнього смітцевого бака, а тоді вихопив з тримача, що стояв на полиці, жмутик серветок.

— Це такий собі «Алюмінер», зроблений у тридцятих в стилі арт-деко, як і годиться. Я собі хотів такий з того дня, коли батько повів мене, тоді ще малого, до «Чат-н-Чу»²³ в Блумінгтоні. Купив його повністю обладнаним і відкрив на Пайн-стріт. У тому кварталі я протривав майже рік і побачив, що якщо залишуся там, то вже в наступному році стану банкрутом. Там по сусідству було багато інших закладів типу «підкусив і біжи», якісь гарні, інші не вельми, всі зі своєю постійною клієнтурою. Я там був немов той юний випускник юридичного факультету, котрий намагається відкрити власну справу у містечку, де вже є дюжина готових до послуг правників. А ще в ті часи «Знаменитий фетбургер Ела» продавався за два п'ятдесят. Навіть тоді, у дев'яностих, два п'ятдесят була найменша ціна, яку я міг запропонувати.

— Як же тоді, збіса, ти продаєш їх дешевше ніж upоловину тепер? Хіба що то й *справді* котятина.

Він пирхнув, цей звук відгукнувся безсилою луною вглибині його грудей.

— Друже, те, що я продаю, це стовідсотково чиста американська яловичина, найкраща у світі. Чи знаю я, що патякають люди?

Звичайно. Я на це не звертаю уваги. А що інакше можна зробити? Заборонити людям балакати? Так само ти можеш намагатися заборонити вітру дути.

Я чикнув пальцем собі поперек горла. Ел усміхнувся.

— Йо, знову збився на манівці, розумію, але цей напрямок принаймні є частиною моєї історії. Я міг би продовжувати битися головою в стіну на Пайн-стріт, але Іванна Темплтон не дурнів виховувала. «Краще втекти й розпочати бійку знову якогось іншого дня», — навчала зазвичай вона нас, своїх дітей. Я забрав залишки свого капіталу, вициганив у банку ще п'ять тисяч кредиту — не питай в мене, яким способом — і перебрався сюди, у Фолз. Бізнес, як і перше, йшов не надто чудово, не за такого економічного стану, як зараз, і не серед тих дурних побрехеньок про Елові кітбургери, песбургери чи скусбургери, чи що там іще збуджує людську уяву, але випало так, що я більше не прив'язаний до тутешньої економіки, як решта людей. Так сталося через те, що міститься за дверима цієї комори. Того не було там, коли я розпочинав свій бізнес в Оберні, я можу заприсягнутися на цілій піраміді з Біблій, хоч десять футів заввишки. Воно проявилось тільки тут.

— Про що це ти говориш?

Він втупився в мене своїми водянистими, новонабутими старечими очима:

— Говорильня наразі закінчилася. Ти мушиш сам переконатися. Давай, відчиняй.

Я з сумнівом подивився на нього.

— Постався до цього як до останнього прохання помираючого, — сказав він. — Давай, друже. Тобто якщо ти справді мені друг. Відчиняй двері.

5

Я збрехав би, якби сказав, що моє серце не перестрибнуло на більшу швидкість, коли я обернув ручку і потягнув. Я не мав поняття, що можу там уздріти (хоча мені нібито пригадується на мить уявлена картина з мертвими котами, вже оббілованими, готовими до електричної м'ясорубки), але, коли Ел простягнув руку повз моє плече й увімкнув світло, я побачив...

Авжеж, просто комору.

Маленьку й акуратну, як і решта його харчевні. Вздовж обох стін стояли стелажі з великими, ресторанного розміру консервними бляшанками. У дальнім кінці, де дах закруглювався донизу, містилося деяке знаряддя для прибирання, хоча мітлу і швабру довелося покласти на підлогу, бо ця частина трейлера-будиночка була не вищою за три фути. Підлогу вкривав той самий сірий лінолеум, як і по всій харчевні, але замість легкого запаху смаженого м'яса тут панував запах кави, овочів і спецій. А ще тут був якийсь інший запах, слабенький і не вельми приємний.

— Гаразд, — сказав я. — Це комора. Чистенька і повністю екіпірована. Ти отримуєш 5 за комірний менеджмент, якщо є така дисципліна.

— Що ти чуєш за запах?

— Спеції переважно. Кава. Можливо, ще якийсь освіжувач повітря, я не певен.

— Ага-ага, я користуюся «Глейдом». Якраз через той, інший запах. Ти хочеш сказати, ніби більше нічого не чуєш?

— Йо, щось тут є ще. Схоже ніби на сірчаний дух. Нагадує мені палені сірники.

Воно мені також нагадало ядучі газу, які випускала моя родина після маминих суботніх вечер з бобів, але мені не хотілося про це говорити. Невже протиракова терапія провокує пердіння?

— Це сірка. І дещо інше, але й зблизька не «Шанель № 5». Це запах фабрики, друже.

Чим далі, тим божевільніше. Але я на це лише зауважив (делікатним тоном, гідним абсурдної вечірки з коктейлями):

— Справді?

Він усміхнувся знову, показавши ті провалини, де всього лиш учора були зуби.

— Щось ти занадто чемний, якщо уникаєш сказати, що Ворумбо було закрито ледь не за часів президента Рузвельта. Що фабрика згоріла майже впень наприкінці вісімдесятих, і все, що там залишилося стирчати дотепер, — він кивнув великим пальцем собі за спину, — всього лиш фальшива фабрична крамничка. Стандартна приманка для зупинки подорожніх у туристичний сезон, точно така сама, як «Кеннебекська фруктова компанія»²⁴ під час фестивалю

«Моксі»²⁵. А ще ти думаєш, що вже майже пора вхопитися за мобільний і викликати людей у білих халатах. Такий маємо розклад, друже?

— Я не збираюся нікого викликати, бо ти не божевільний. — Сам я цього не дуже був певен. — Проте тут усього лиш комора, і це правда, що фабрика Ворумбо за останні чверть століття не випустила й шматка тканини.

— Так, ти правий, нікому ти не подзвониш, бо я хочу, щоб ти віддав мені свій мобільний телефон, гаманець і всі гроші, які маєш у кишенях, включно з монетами. Це не грабунок; ти все отримаєш назад. Ти це зробиш?

— Скільки це забере часу, Еле? Бо перш ніж я зможу поставити останню крапку в класному журналі завершеного навчального року, мені треба перевірити ще кілька учнівських творів.

— Часу це забере стільки, скільки ти забажаєш, — відповів він, — бо тут це забирає тільки дві хвилини. Це завжди забирає дві хвилини. Поклади собі десь годину і добре навкруг роздивися, якщо хочеш, хоча на твоєму місці я б цього не робив, принаймні не першого разу, бо це буде шок для всього організму. Сам побачиш. Ти мені довіряєш? — Щось він таке угледів у виразі мого обличчя, бо, стиснувши губи, за якими ховалися залишки його зубів, промовив: — Прошу, Джейку. Я тебе дуже прошу. Як помираючий благаю.

Я не мав сумнівів, що він збожеволів, але водночас був певен, що він каже правду про свій стан. Очі в нього, здавалося, запали ще глибше за той короткий час, що ми там балакали. Крім того, він знесилився. Якихось дві дюжини кроків від столика, за яким ми сиділи в одному кінці харчевні, до комори в протилежному її кінці, а його вже хитало. А ще та закривавлена хустинка, нагадав я собі. Не забувай про закривавлену хустинку.

Ну й ще... подеколи легше просто погодитися, ви так не вважаєте? «Попустися, хай веде Господь», — люблять повторювати на тих зустрічах алкоголіків, куди вчащає моя ексдружина, хоча я вирішив, що зараз це буде так: попустися, нехай веде Ел. До якогось моменту, у всякому випадку. Та годі вже, сказав я собі, більш марудною за цю справою в наші дні є звичайна посадка на літак. А Ел навіть не вимагає в мене, щоб я роззувся і поставив черевики на конвеєр.

Я відстебнув з пояса телефон і поклав його на ящик з банками консервованого тунця. Туди ж я додав гаманець, кілька окремо складених паперових банкнот, долар з дріб'язком монетами і низку ключів.

— Залиш собі ключі, вони не важливі.

Для мене вони були важливими, але я утримав язик на припоні.

Ел поліз собі до кишені і видобув звідти пачку банкнот, значно товщу за ту, яку я поклав поверх картонного ящика.

— Заначка. На випадок, якщо тобі захочеться придбати якийсь сувенір чи там щось. На, бери.

— Чому б мені для цього не скористатися моїми власними грошима? — Я гадав, що це зауваження звучить цілком слушно. Немов уся ця божевільна розмова мала хоч якийсь сенс.

— Не переймайся цим зараз, — кинув він. — Досвід сам надасть відповіді на більшість твоїх запитань, і то краще, ніж це зробив би я, навіть якби почувався супер, а я зараз перебуваю по абсолютно інший бік світу від суперового стану. Бери гроші.

Я взяв пачку й великим пальцем перебрал банкноти. Згори лежали одностоларові, і вони здавалися цілком годящими. Далі я дійшов до п'ятірки, і вона виглядала годящою і в той же час негодящою. На ній понад Ейбом Лінкольном був напис «**ЗАБЕЗПЕЧЕНО СРІБЛОМ**»²⁶, а лівіше портрета велика синя цифра 5. Я подивився банкноту на просвіт.

— Це аж ніяк не фальшивка, якщо ти зараз саме про це думаєш, — голос в Ела звучав втомлено-насмішкувато.

Може, й так, на дотик ця п'ятірка була такою ж справжньою, як і на вигляд, але на ній не проступав портрет.

— Якщо й справжня, тоді це стара купюра.

— Джейку, просто поклади гроші до кишені.

Я послухався.

— Ти не носиш з собою кишенькового калькулятора? Чи ще чогось електронного?

— Нічого такого.

— Ну, я гадаю, тоді ти готовий вирушати. Обернися лицем до задньої стіни комори. — Перш ніж я встиг це зробити, він ляснув себе по лобі, вигукнувши: — Ох ти, Господи, де дівся мій розум? Я забув про того, про Жовту Картку.

— Про кого? Що воно таке?

— Є там такий, містер Жовта Картка. Це просто я так його називаю, бо не знаю його справжнього імені. Ось, візьми це. — Порившись у себе в кишенях, він вручив мені п'ятдесятицентову монету. Я таку останній раз бачив казна-коли. Либонь, ще в дитинстві.

Я зважив монету на долоні:

— Не думаю, що мені варто її в тебе брати. Це, мабуть, цінна річ.

— Авжеж, цінна, коштує рівно пів долара.

Його пройняв кашель, і цього разу ним трусило, наче під ураганим вітром, проте, коли я зробив крок до нього, він відмахнувся. Він сперся на ящик, поверх якого лежали мої речі, сплюнув у жмут серветок, поглянув, скривився, а тоді зіжмакав їх у кулаці. Його виснаженим обличчям котився піт.

— Напад гарячки. Клятий рак розладнав разом з усім лайном всередині мене також і мій внутрішній термостат. Щодо Жовтої Картки. Це просто п'яничка, нешкідливий, але він не такий, як решта. Таке враження, ніби він щось *знає*. Гадаю, це просто випадковість — бо він завжди ошиватиметься неподалік від місця твого виходу, — проте я вважаю необхідним попередити, щоб ти був з ним обачним.

— Зайве стараєшся, — сказав я. — Мені ніхера не зрозуміло, про що ти взагалі тут розводишся.

— Він скаже: «Маю жовту картку від зеленого фронту, давай сюди бак, бо сьогодні подвійна ціна». Зрозуміло?

— Зрозуміло, — лайно дедалі глибшає.

— І він таки дійсно має якусь жовту картку, заткнуту за бинду його капелюха. Либонь, то всього лиш картка якоїсь таксомоторної компанії, а може, знайдений десь у риштаку купон з «Червоного й Білого»²⁷, але його мозок геть залитий дешевим вином, тож, схоже, він вважає ту картку чимсь на зразок «Золотої квитка» Віллі Вонки²⁸. Отже, ти скажеш: «Зайвого долара не маю, але ось, тримай пів бака», і віддаси йому цю монету. Далі він може сказати... — Ел підняв угору один зі своїх тепер вже кістлявих пальців, — наприклад, він *може* спитати: «Навіщо ти тут?» Не думаю, що дійсно спитає, хоча це й можливо. Там так багато всього, чого я не розумію. Та хоч би там що він казав, ти собі йди від тієї сушарні — він завжди перебуває біля неї — і далі, до брами. Коли ти вирушиш геть, він, либонь, скаже: «Я

знаю, що ти маєш зайвого долара, ти, дешевий байстрюче», але не звертай уваги. Не озирайся. Перейдеш колію і опинишся на перехресті Лізбон- і Мейн-стріт. — Ел подарував мені іронічну посмішку. — А там уже, друже, весь світ належить тобі.

— Сушарня? — мені ледь пригадувалося щось біля того місця, де тепер стояла ця харчевня, я гадав, що то дійсно могла бути сушарня старої фабрики Ворумбо, проте хай чим би та будівля колись була, її там давно нема. Якби в задній стіні комори цього вигідного «Алюмініера» було віконце, крізь нього видно було б хіба лиш мощене цеглою задне подвір'я й крамницю під назвою «Твої Мейнські одяганки». Я там зробив собі подарунок, придбавши парку «Норт Фейс»²⁹ невдовзі після Різдва, а отже, з чималою знижкою.

— Та кинь ти думати про ту сушарню, просто не забудь, що я тобі кажу. А тепер знову обернися — ага, так — і зроби два-три кроки вперед. Невеличкі. Дитячі. Уяви собі, ніби в цілковитій темряві ти з верхнього майданчика намагаєшся намацати ступнею перший щабель сходів, отак, обережно.

Я зробив, як він наполягав, почуваячись при цім найбільшим у світі бовдуром. Один крок... нахиляю голову, щоб не тернутися нею об низобіжну алюмінієву стелю... два кроки... тепер навіть трішки пригнувся. Ще кілька кроків, і мені доведеться опускатися навколішки. От цього вже я робити не збираюся, навіть на прохання помираючого друга.

— Еле, це дуращі. Якщо тобі насправді не треба, аби я виніс звідси ящик фруктових коктейлів або кілька отих упаковок конфітюру, мені тут робити більше нема чо...

І саме в цю мить моя ступня спала донизу, як ото бува, коли починаєш спуск по сходах. От лишень ця ж сама ступня так само міцно залишалася стояти на темно-сірому лінолеумі підлоги. Я її ясно бачив.

— От ти й натрапив, — промовив Ел. Хрипіння пропало з його голосу, принаймні тимчасово; слова ці прозвучали м'яко, задоволено. — Ти знайшов шлях, друже.

Та що це я таке знайшов? Що насправді я відчував? Сила навіювання, гадав я, є найближчим з пояснень, оскільки неважливо, що я відчуваю, бо власну ступню я бачу на підлозі. Хіба...

Знаєте, як ото в сонячний день заплющиш очі і бачиш залишковий образ того, на що щойно був дивився? Схоже було і зараз. Дивлячись на свою ступню, я бачив її на підлозі. Але коли я *моргнув*, — на мілісекунду до того або після того, як заплющилися мої очі, напевне сказати не можу, — я побачив свою ступню на якійсь сходинці. І там не світила слабенька шістдесятиватова лампочка. Там яскраво сяло сонце.

Я застиг.

— Рушай далі, — мовив Ел. — Нічого поганого з тобою не станеться, друже. Просто йди далі. — Він жорстоко закашлявся, а потім якось так безнадійно прохрипів: — Мені конче треба, щоб ти це зробив.

Я так і зробив.

Господи помилуй, я це зробив.

[6](#) У штаті Мейн народилися або виростили кілька видатних особистостей на прізвище Goddard, на честь котрих названо вулиці й меморіальні місцини, зокрема: лінгвіст Пліній Годдард, психолог Генрі Годдард, драматург Чарлз Годдард, природознавець, засновник численних заповідників Морис Годдард тощо.

[7](#) Drive-In — кінотеатр для автомобілістів, де фільм можна дивитися на великому екрані, не виходячи з власної машини.

[8](#) Ioannes XXIII (Анджело Джузеппе Ронкаллі) — римський понтифік (1958—1963), селянин за походженням, великий реформатор Ватиканської політики, відзначався скромністю побуту.

[9](#) Anna Mary Robertson Moses (1860—1961) — фермерка, уславлена народна художниця, почала малювати в 70-річному віці, коли артрит завадив їй займатися улюбленим гаптуванням, за 30 років створила понад 3600 картин.

[10](#) Заклад Ела є франчайзі заснованої 1952 року в Каліфорнії мережі ресторанів «Fatburger» («Дебелий біфштекс»), яка відзначається великими порціями й ліцензією на продаж алкоголю.

[11](#) Connie Francis — популярна у 1950—1960-х рр. американська співачка італійського походження (справжнє ім'я — Кончета Роза Марія Франконеро), котра, окрім англійської, виконувала свої хіти багатьма мовами світу; 1977 р. у результаті косметичних операцій на носі втратила голос.

[12](#) Заснована 1959 року команда з американського футболу «Boston Patriots» змінила назву на «New England Patriots» 1971 року.

[13](#) Theodore Williams (1918—2002) — знаменитий бейсболіст, у 1939—1960 рр. гравець команди «Boston Red Sox».

[14](#) Silvertrailer — популярна назва класичних мотодомів, які виробляє з сріблястого алюмінію заснована наприкінці 1920-х рр. компанія «Airstream» («Струмись вітру»), найстарша в цій галузі.

[15](#) Worumbo Mill — побудована 1867 року в місті Лізбон-Фолз і названа іменем відомого у XVII ст. індіанського вождя велика шерстеткацька фабрика, що славилася високоякісними тканинами; будівля була визнана пам'яткою історії 1973 р., але згоріла 1987 р. під час ремонту після повені (в молодості на Ворумбо працював Стівен Кінг).

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ